

Ása Ólafsdóttir
Eyvindur G. Gunnarsson
Stefán Már Stefánsson

HRUNRÉTTUR

fons juris

REYKJAVÍK 2019

© Ása Ólafsdóttir, Eyvindur G. Gunnarsson og Stefán Már Stefánsson
Fons Juris útgáfa ehf. – Reykjavík – 2019
Bók þessa má ekki afrita með neinum hætti,
svo sem ljósmyndun, prentun, hljóðritun
eða á annan sambærilegan hátt,
að hluta eða í heild, án skriflegs leyfis
allra höfunda og útgefanda.

ISBN 978-9935-9433-1-6

*Rit þetta hefur staðist þær fræðilegu kröfur sem
gerðar eru samkvæmt ritrýnireglum útgefanda.*

EFNISYFIRLIT

Aðfaraorð	xv
Inngangur	1
Skammstafanir og orðskýringar	3
Skammstafanir laga	3
Aðrar skammstafanir	3
Orðskýringar	4
1 AÐDRAGANDI OG AFLEIÐINGAR HRUNSINS 2008	7
1.1 Inngangur	7
1.2 Árin fram að hruni	8
1.3 Helstu breytingar á lögum um fjármálamarkaði	11
1.4 Setning neyðarlaga nr. 125/2008	12
1.5 Beiting hryðjuverkavarnarlaga á Bretlandi haustið 2008	15
1.6 Aðstoð Alþjóðagjaldeyrissjóðsins	18
1.7 Fyrstu viðbrögð innlendra stjórnvalda við aðsteðjandi fjárhagsvanda	22
1.7.1 Almenn	22
1.7.2 Rannsóknarnefnd Alþingis	26
1.7.3 Embætti sérstaks saksóknara	26
1.7.4 Yfirlýsing ríkisstjórnar um ábyrgð á innstæðum	31
1.7.5 Breytingar á lögum um fjármálafyrirtæki	32
1.8 Aðgerðir eftir fall ríkisstjórnar í upphafi árs 2009	33
1.8.1 Almenn	33
1.8.2 Rekstrarumhverfi banka og sparisjóða	35
1.8.2.1 Skýrsla Kaarlo Jännäri í mars 2009	35
1.8.2.2 Breytingar á lögum nr. 161/2002 um fjármálafyrirtæki í kjölfar hrunsins	36
1.8.2.2.1 Almennar breytingar	36
1.8.2.2.2 Auknar heimildir Fjármálaeftirlitsins	37
1.8.2.2.3 Lánveitingar og einstakar áhættuskuldbindingar	37
1.8.2.2.4 Eigin hlutir fjármálafyrirtækja	38

1.8.2.2.5	Virkur eignarhlutur fjármálafyrirtækja	38
1.8.2.2.6	Auknar kröfur til stjórnarmanna	38
1.8.2.2.7	Reglur um sparisjóði	39
1.8.2.2.8	Starfsemi verðbréfasjóða, fjárfestingarsjóða og fagfjárfestastjóða og um váttryggingastarfsemi	40
1.8.3	Aðsteðjandi vandamál og úrlausnarefni nýrra stjórnvalda	40
1.8.3.1	Skuldavandi heimilanna	40
1.8.3.2	Ábyrgðir þriðja manns	42
1.8.3.3	Aðlögun að skuldavanda	44
1.8.4	Skuldavandi heimila	45
1.8.4.1	Almennt	45
1.8.4.2	Tilmæli um erlend gengislán	46
1.8.4.3	Greiðslujöfnun innlendra veðlána	46
1.8.4.4	Greiðslujöfnun gengistryggðra lána	46
1.8.4.5	Samkomulag um greiðsluerfiðleikaúrræða vegna fasteignaveðlána	47
1.8.4.6	Frestun nauðungarsölu á íbúðarhúsnæði	48
1.8.4.7	Réttur til að halda notum af íbúðarhúsnæði við nauðungarsölu og í kjölfar gjaldþrotaskipta	48
1.8.4.8	Takmörkun á rétti veðhafa sem ekki fær fulla greiðslu við nauðungaruppboð og innleysir eign	49
1.8.4.9	Innheimtuþóknunum stillt í hóf	50
1.8.4.10	Greiðsluaðlögun og Umboðsmaður skuldara	50
1.8.4.11	Tímabundin greiðsluaðlögun fasteignaveðkrafna	52
1.8.4.12	Aðfararfrestur lengdur	53
1.8.4.13	Leiðbeiningar	53
1.8.4.14	Fyrningarfrestur við gjaldþrot	54
1.8.4.15	Lækkun dráttarvaxta	56
1.8.4.16	Réttarstaða ábyrgðarmanna persónuskuldbindinga	57
1.8.4.17	Áhvílandi veðskuldir umfram 110% af verðmæti fasteignar	60
1.8.4.18	Sérstök úrræði fyrir þá sem áttu tvær fasteignir	61
1.8.4.19	Vörslusviptingar	62
1.8.5	Fjárhagsleg staða fyrirtækja	63
1.8.5.1	Almennt	63
1.8.5.2	Einfaldari reglur um nauðasamninga	64
1.8.5.2.1	Skilyrði fyrir heimild til að leita nauðasamninga	64
1.8.5.2.2	Einföldun atkvæðagreiðslu við nauðasamningsferlið	65
1.8.5.2.3	Breytingar á frumvarpi til nauðasamnings einfaldaðar	65

1.8.5.2.4	Heimild til að fresta fundi með kröfuhöfum	65
1.8.5.2.5	Reglum um atkvæðagreiðslu breytt	66
1.8.5.2.6	Breyting á réttarstöðu veðkröfuhafa	66
1.8.5.2.7	Brottfall krafna við gerð nauðasamnings	67
1.8.5.3	Samræmdar reglur banka og fjármálafyrirtækja um afskriftir skulda	67
1.8.5.4	Athugasemdir Alþjóðagjaldeyrissjóðsins um forgang nýs fjármagn	68
1.8.6	Önnur úrræði sem leidd voru í lög og tengjast skuldaskilum félaga og einstaklinga	69
1.8.6.1	Hugtakið „nákominn“ í skuldaskilarétti	69
1.8.6.2	Lenging riftunarfresta	69
1.8.6.3	Forgangsröð bótakrafna vegna vinnusambands breytt	70
1.8.6.4	Rýmkun fresta	71
1.8.6.5	Sakarlíkindaregla	71
1.8.6.6	Breyttar reglur um kvaðningu til sýslumanns	71
1.8.6.7	Rýmkun heimilda til að krefjast gjaldþrotaskipta	72
1.8.6.8	Áhrif erlendrar ákvörðunar um gjaldþrotaskipti	73
1.8.6.9	Skattaskjólin	74
1.8.7	Gengistryggð lán	76
1.8.8	Leiðrétting verðtryggðra lána - „stóra leiðréttingin“	80
1.9	Fjármagnshöft	82
1.9.1	Um fjármagnshöft sem sett voru haustið 2008	82
1.9.1.1	Almennt	82
1.9.1.2	Jöklabréf og kröfur við slit fjármálafyrirtækja	82
1.9.1.3	Hvað fólst í fjármagnshöftum	84
1.9.2	Fyrstu skref stigin í átt að afnámi fjármagnshafta	85
1.9.2.1	Almennt	85
1.9.2.2	Stöðugleikaframlag og aflandskrónulög	86
1.9.2.2.1	Krónueignir	86
1.9.2.2.2	Slitabúin og stöðugleikaskilyrði	87
1.9.2.2.3	Sala og innlausn stöðugleikaeigna	87
1.10	Breytingar á hlutafélagalögum	88
1.10.1	Almennt	88
1.10.2	Bann við ótilhlýðilegum ráðstöfunum	89
1.10.3	Innlausn hlutar í félagi ef veigamikil rök standa til þess	89
1.10.4	Innlausn vegna mismununar, misbeitingar áhrifa eða ágreinings	90
1.10.5	Réttarvernd á hluthafafundum	90
1.10.6	Upplýsingaréttur hluthafa	91
1.10.7	Reglur um viðskipti tengdra aðila	92
1.10.8	Krafa um aukafund	93

2	NEYÐARLÖGIN OG FORSENDUR ÞEIRRA	94
2.1	Almennt	94
2.2	Meginatriði neyðarlaganna	95
2.3	Aðgerðir stjórnvalda	96
2.4	Neyðarlagadómarnir	97
2.4.1	Málavextir og niðurstaða	97
2.4.2	Dómurinn í alþjóðlegu samhengi	101
2.4.3	Sjónarmið um stjórnskipulegan neyðarrétt	103
2.5	Ákvörðun ESA frá 15. desember 2010 um neyðarlögin	105
2.5.1	Almennt	105
2.5.2	Mismunun í skilningi 40. gr. EES-samningsins?	105
2.5.3	Réttlætningar ráðstafanir?	105
2.5.4	Áhrif á fjármagnsflæði í andstöðu við EES-samninginn?	106
2.5.5	Brot á eignarrétti og réttarvissu?	106
3	ICESAVE-MÁLID	107
3.1	Almennt	107
3.1.1	Forsendur og aðdragandi	107
3.1.2	Stofnsetningarréttur á EES-svæðinu	108
3.1.3	Innstæðutryggingakerfi	109
3.1.4	Samspil Icesave-málsins við neyðarlögin	110
3.1.5	Icesave samningarnir og þjóðaratkvæðagreiðsla	111
3.2	Dómur EFTA dómstólsins í máli nr. E-16/11	111
3.2.1	Málsóknin og helstu rök aðila	111
3.2.2	Niðurstaða EFTA-dómstólsins	113
3.2.3	Athugasemdir	115
3.3	Álitamál sem risu í kjölfarið	115
4	ÁHRIF HRUNSINS Á REGLURNAR UM FRJÁLST FLÆÐI FJÁRMAGNS	119
4.1	Almennt	119
4.2	Lög nr. 87/1992 um gjaldeyrismál, forsendur, breytingar og ráðstafanir til enduruppbyggingar	120
4.2.1	Almennt	120
4.2.2	Breytingar á lögum nr. 87/1992 gjaldeyrismál og reglum settum með stoð í þeim	121
4.2.2.1	Almennt	121
4.2.2.2	Lög nr. 134/2008 um breytingu á lögum nr. 87/1992 um gjaldeyrismál	122
4.2.2.3	Reglur nr. 1082/2008 um gjaldeyrismál o.fl.	122
4.3	Dómur EFTA-dómstólsins í máli nr. E-3/11	123

4.4	Ráðstafanir til enduruppbyggingar íslensks fjármálamarkaðar	125
4.4.1	Almennt	125
4.4.2	Sérstakur skattur á fjármálafyrirtæki	125
4.4.3	Stöðugleikaskattur	125
4.4.4	Ráðstafanir varðandi aflandskrónueignir samkvæmt lögum nr. 37/2016	126
4.4.5	Bindiskylda	126
4.4.6	Ráðstafanir varðandi almenna losun fjármagnshafta	127
5	ÁHRIF BANKAHRUNSINS Á REGLUR UM SLIT FJÁRMÁLAFYRIRTÆKJA	129
5.1	Almennt	129
5.2	Reglur um slit fjármálafyrirtækja settar í fræðilegt samhengi	129
5.3	Slitakafli laga nr. 161/2002 um fjármálafyrirtæki	131
5.4	Framkvæmd slita í kjölfar hrunsins	132
5.4.1	Almennt	132
5.4.2	Yfirtaka Fjármálaeftirlitsins haustið 2008 og afleiðingar þess	132
5.4.3	Dómur Dómstóls ESB um innleiðingu tilskipunar 2001/24/EB á Íslandi	134
5.4.4	Yfirlit um helstu breytingar sem gerðar voru á reglum um slit fjármálafyrirtækja í kjölfar hrunsins	135
5.4.4.1	Almennt	135
5.4.4.2	Undantekning frá meginreglunni um framgang skipta	135
5.4.4.3	Innköllum og vanlýsingaráhrif við slit fjármálafyrirtækja	136
5.4.4.3.1	Almennt	136
5.4.4.3.2	Tilkynningar til erlendra kröfuhafa	136
5.4.4.3.3	Réttaráhrif vanlýsingar við slit fjármálafyrirtækja	137
5.4.4.4	Riftun ráðstafana í aðdraganda slita fjármálafyrirtækis	138
5.4.4.4.1	Varnarþing við höfðun riftunarmáls	138
5.4.4.4.2	Lengri málshöfðunarfrestir við riftun ráðstafana	140
5.4.4.4.3	Skuldajöfnun við slit fjármálafyrirtækja	140
5.4.4.4.4	Tengsl riftunarreglna og ógildingarreglna	141
5.4.4.5	Samráð við kröfuhafa og kröfuhafanefndir	142
5.4.4.6	Starfshættir fjármálafyrirtækja í slitum	143
5.4.4.7	Önnur mál	144
5.5	Breytingar á lögum nr. 161/2002 í tengslum við lok slita fjármálafyrirtækja	145

5.5.1	Almennt	145
5.5.2	Breytingar á lagaákvæðum um slit fjármálafyrirtækja, sbr. lög nr. 78/2011	146
5.5.2.1	Almennt	146
5.5.2.2	Helstu breytingar laga nr. 59/2015, 107/2015 og 78/2011	147
5.5.2.2.1	Ábyrgðarleysi slitastjórnar	147
5.5.2.2.2	Greiðsla í frumvarpi með fyrirvörum um innheimtu og innlausn eigna	148
5.5.2.2.3	„Smákröfur“ við nauðasamningsumleitanir fjármálafyrirtækja	148
5.5.2.2.4	Nýir hlutir í fjármálafyrirtæki boðnir fram sem greiðsla í frumvarpi	148
5.5.2.2.5	Lækkun hlutafjár / stofnfjár fjármálafyrirtækis	148
5.5.2.2.6	Reglur um atkvæðagreiðslu um nauðasamning, umboð og skiptingu atkvæðis	148
5.5.2.2.7	Viðmiðunardagur við atkvæðagreiðslu um frumvarp að nauðasamningi	149
5.5.2.2.8	Reglur um atkvæðagreiðslu (hlutfall samþykkis)	149
5.5.2.2.9	Nauðasamningur gerður þótt kröfur eftir 109.-112. gr. gþl. væru enn ekki greiddar	150
5.5.2.2.10	Brottfall krafna (bráðabirgðaákvæði)	150
5.5.2.3	Staða hlutafjäreigenda gömlu bankanna	151
6	ÁHRIF BANKAHRUNSINS Á SVIÐI SKATTAMÁLA	153
6.1	Almennt	153
6.2	Dómur Hæstaréttar í máli nr. 726/2013 um auðlegðarskatt	155
6.2.1	Almennt	155
6.2.2	Um eignarrétt samkvæmt 72. gr. stjórnarskrárinnar	156
6.2.3	Um mismunun í skilningi 65. gr. stjórnarskrárinnar	157
6.2.4	Um lögmæti matsreglna laganna	158
6.2.5	Um niðurstöðu Hæstaréttar	158
6.3	Lög nr. 155/2010 um sérstakan skatt á fjármálafyrirtæki	159
6.4	Lög nr. 60/2015 stöðugleikaskatt	161
6.5	Lög nr. 37/2016 um meðferð krónueigna sem háðar eru sérstökum takmörkunum	162

7 SAKAMÁL TENGD BANKAHRUNI	164
7.1 Almennt	164
7.2 Tegundir brota	165
7.3 Innherjasvik	168
7.3.1 H 279/2011 (sala á hlutabréfum í Landsbanka Íslands hf.)	168
7.3.1.1 Málavextir	168
7.3.1.2 Athugasemdir	170
7.3.2 H 193/2013 (forstöðumaður millibankamarkaða)	171
7.3.2.1 Málavextir	171
7.3.2.2 Athugasemdir	172
7.4 Markaðsmisnotkun og umboðssvik	173
7.4.1 H 145/2014 (Al-Thani / Kaupþing)	173
7.4.1.1 Málavextir	173
7.4.1.2 Athugasemdir	175
7.4.2 H 842/2014 (Allsherjarmarkaðsmisnotkun / Landsbanki Íslands)	176
7.4.2.1 Málavextir	176
7.4.2.2 Athugasemdir	177
7.4.3 H 498/2015 (Allsherjarmarkaðsmisnotkun / Kaupþing)	178
7.4.3.1 Málavextir	178
7.4.3.2 Athugasemdir	180
7.4.4 Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 2. mars 2018 í máli nr. S-193/2016 (Allsherjarmarkaðsmisnotkun / Glitnir)	180
7.4.4.1 Málavextir	180
7.4.4.2 Athugasemdir	182
7.5 Umboðssvik	183
7.5.1 H 442/2011 (Byr sparisjóður I)	183
7.5.1.1 Málavextir	183
7.5.1.2 Athugasemdir	184
7.5.2 H 135/2013 (Byr sparisjóður II)	184
7.5.2.1 Málavextir	184
7.5.2.2 Athugasemdir	185
7.5.3 H 88/2013 (Vafningur / Glitnir)	185
7.5.3.1 Málavextir	185
7.5.3.2 Athugasemdir	187
7.5.4 H 456/2014 (Imon / Landsbankinn)	188
7.5.4.1 Málavextir	188
7.5.4.2 Athugasemdir	190
7.5.5 H 478/2014 (BK-44 / Glitnir)	191
7.5.5.1 Málavextir	191
7.5.5.2 Athugasemdir	192
7.5.6 H 781/2014 (Stjórnendur Landsbankans)	193

7.5.6.1 Málavextir	193
7.5.6.2 Athugasemdir	194
7.5.7 H 74/2015 (Milestone)	194
7.5.7.1 Málavextir	194
7.5.7.2 Athugasemdir	195
7.5.8 H 525/2015 (SPRON)	196
7.5.8.1 Málavextir	196
7.5.8.2 Athugasemdir	197
7.5.9 H 830/2016 (SpKef)	197
7.5.9.1 Málavextir	197
7.5.9.2 Athugasemdir	199
7.5.10 Úrskurður Héraðsdóms Reykjavíkur 11. september 2018 í máli nr. S-408/2014 (Credit Linked Notes / Kaupþing)	199
7.5.10.1 Málavextir	199
7.5.10.2 Athugasemdir	200
7.5.11 Dómur Landsréttar í máli nr. 32/2018 (Aurum / Glitnir)	201
7.5.11.1 Málavextir	201
7.5.11.2 Athugasemdir	202
7.5.12 Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 4. júlí 2017 í máli nr. S-591/2014 (Marple)	203
7.5.12.1 Málavextir	203
7.5.12.2 Athugasemdir	204
7.5.13 Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 21. desember 2017 í máli nr. S-192/2014 (Stím / Glitnir)	204
7.5.13.1 Málavextir	204
7.5.13.2 Athugasemdir	205
7.6 Samantekt	205
8 SKAÐABÓTA- OG ÓGILDINGARMÁL	207
8.1 Almennt	207
8.2 Dómar í ógildingarmálum	208
8.3 Dómar í skaðabótamálum	211
8.4 Dómar í skaðabótamálum á hendur íslenska ríkinu	213
8.5 Hvað einkennir málin þar sem fallist er á ógildingu eða skaðabætur?	215
8.6 Hvað einkennir málin þar sem ógildingu eða skaðabótum er hafnað?	216
8.7 Nánar um sönnun og orsakatengsl	217
8.8 Nánar um skaðabótaábyrgð hins opinbera	218
8.9 Samantekt	218

9	LANDSDÓMSMÁLID	220
9.1	Aðdragandinn	220
9.2	Ákæran	221
9.3	Frávísunarþátturinn	223
9.4	Efnisþátturinn	225
9.4.1	Ómarkvissar áherslur samráðshóps um fjármálastöðugleika (liður 1.3 í ákæru)	225
9.4.2	Vanræksla á virkum aðgerðum til þess að draga úr stærð bankakerfisins (liður 1.4 í ákæru)	225
9.4.3	Ekki unnið með virkum hætti að flutningi Icesave-reikninganna í dótturfélag (liður 1.5 í ákæru)	226
9.4.4	Skylda til að halda ráðherra fundi um mikilvæg málefni samkvæmt 17. gr. stjórnarskrárinnar (liður 2 í ákæru)	226
9.5	Dómur Mannréttindadómstóls Evrópu (mál nr. 66847/12)	227
10	LOKAORÐ	229
	Heimildaskrá	232
	Fréttatilkynningar, skýrslur, vefsíður og annað efni	236
	Fjölmiðlaefni	239
	Aðsendar greinar og skrif á vefnum	239
	Annað efni	239
	Dómaskrá	241